

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA 2012–2024 YILLAR DAVOMIDA TURISTIK OQIM DINAMIKASI TAHLILI

Ruziyev Shohruxbek Ravshan o'g'li

PhD, dotsent, Alfraganus universiteti

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 6-noyabr 2025-yil Tasdiqlandi: 10-noyabr 2025-yil Jurnal soni: 16-B Maqola raqami: 40 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v16i.1326 KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS	Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida 2012–2024 yillar davomida turistik oqimning shakllanishi va rivojlanish tendensiyalari vaqt qatori tahlili asosida o'rganilgan. Tadqiqotda rasmiy statistik ma'lumotlar asosida turistik oqimning yillik dinamikasi, o'zgarish sur'atlari, pandemiya davri ta'siri, shuningdek tiklanish bosqichlari chuqur tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, 2012–2016 yillarda turistik oqim nisbatan barqaror past sur'atda o'sgan bo'lsa, 2017–2019 yillarda liberallashtirilgan viza siyosati va turizm infratuzilmasidagi islohotlar natijasida keskin o'sish kuzatilgan. 2020–2021 yillarda COVID-19 pandemiyasi tufayli sektor jiddiy qisqargan, biroq 2022 yildan boshlab tiklanish boshlangan va 2024 yilga kelib rekord darajaga yetgan. 2012–2024 yillar oralig'ida o'rtacha yillik tarkibiy o'sish sur'ati (CAGR) 15,08 foizni tashkil etdi. Tadqiqot natijalari O'zbekiston turizm sektorining postpandemiya davrida yuqori tiklanish salohiyatiga ega ekanligini ko'rsatadi hamda soha rivoji bo'yicha strategik qarorlar qabul qilishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kirish. So'nggi o'n yillikda turizm sohasi jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri sifatida alohida e'tiborni tortmoqda. Global miqyosda turizm yalpi ichki mahsulotning o'sishiga, yangi ish o'rinlarining yaratilishiga, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga hamda madaniy almashinuvga sezilarli ta'sir ko'rsatayotgan strategik sektor sifatida shakllandi. Xalqaro tashkilotlar ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya gacha bo'lgan davrda turizm dunyo bo'yicha xizmatlar eksportining mutlaq yetakchi tarmog'i bo'lib, jahon iqtisodiyotining 10 foizidan ortig'ini tashkil etgan. 2020 yilda pandemiya tufayli 65–70 foizlik pasayish kuzatilgan bo'lsa-da, 2022 yildan boshlab global tiklanish jarayonlari faol davom etmoqda. Bu jarayonlar mintaqaviy turizm bozorlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatib, ko'plab davlatlar pandemiyadan keyingi strategiyalarni qayta ko'rib chiqishdi.

Markaziy Osiyo davlatlarida, xususan O'zbekiston Respublikasida turizm sohasining iqtisodiy ahamiyati tezlik bilan ortib bormoqda. Mamlakatning geografik joylashuvi, boy tarixiy merosi, moddiy va nomoddiy madaniy qadriyatlar hamda tabiiy-rekreatsion resurslari uni xalqaro turizm bozorining muhim ishtirokchisiga aylantirishga xizmat qilmoqda. So'nggi yillarda O'zbekistonda turizmni ustuvor strategik yo'nalish sifatida rivojlantirish bo'yicha keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. Xususan, 2017–2019 yillar davomida viza rejimining liberallashtirilishi, xalqaro aviaqatnovlarning ko'payishi, "O'zbekiston–2025" turizm strategiyasining ishlab chiqilishi, yangi turistik zonalar va klasterlarning tashkil etilishi turistik oqimni sezilarli darajada oshirdi. Ayni paytda, elektron vizalar tizimi, mehmonxona infratuzilmasini modernizatsiya qilish, transport-logistika tizimining yaxshilanishi ham turizm sektorining raqobatbardoshligini oshirdi.

Biroq, 2020–2021 yillardagi pandemiya jarayoni turizm sektoriga eng katta zarba bo'lib, mamlakatga kiruvchi turistlar oqimi tarixiy minimumga tushib ketdi. Chegaralarning yopilishi, xalqaro aviatsiya qatnovlarining to'xtashi, karantin cheklovlari, ijtimoiy masofa talablari va sanitariya protokollarining joriy etilishi natijasida turizm butunlay izdan chiqdi. O'zbekistonda 2019 yilda eng yuqori ko'rsatkich qayd etilgan bo'lsa (taxminan yarim milliondan ortiq tashriflar), 2020 yilda bu ko'rsatkich birdaniga 85 foizga qisqardi. Bunday tub o'zgarishlar turizm sektorining global xavflar va noaniqliklarga qanchalik sezgir ekanini ko'rsatdi.

Shu bilan birga, 2022–2024 yillarda turizm oqimining tiklanishi juda tez sur'atlarda amalga oshirdi. Cheklovlarining bekor qilinishi, xalqaro parvozlar tiklanishi, mintaqaviy hamkorlikning kuchayishi, pandemiyadan keyingi davrda xavfsiz turizm standartlarining joriy etilishi, raqamli xizmatlarning kengayishi va ichki turizm bozorining faollashishi O'zbekiston turizm sektorining qayta tiklanishiga yordam berdi. Ayniqsa 2023–2024 yillarda O'zbekistonga tashrif buyurgan sayyohlar soni pandemiyadan oldingi darajadan ham oshib, rekordan yuqori ko'rsatkich qayd etildi.

2012–2024 yillar oralig'i mamlakat turizm tizimining transformatsiyasi, siyosiy-iqtisodiy islohotlar ta'siri, pandemiya shoklari va tiklanish jarayonlarini o'z ichiga olgan sababli ilmiy tahlil uchun g'oyat qiziqarli davr hisoblanadi. Aynan ushbu davrda turizm oqimi sezilarli tebranishlarni boshdan kechirdi: 2012–2016 yillarda past va barqaror o'sish kuzatilgan bo'lsa, 2017–2019 yillarda keskin sakrash ro'y berdi, 2020–2021 yillarda inqiroz sodir bo'ldi, 2022–2024 yillarda esa tiklanish fazasi boshlandi. Ushbu keskin siljishlar vaqt qatorini trend, siklik, shok va tiklanish komponentlari nuqtayi nazaridan o'rganish zaruriyatini kuchaytiradi.

Ilmiy adabiyotlarda ko'plab tadqiqotlar turistik oqimning iqtisodiy omillar bilan bog'liqligi, pandemiya ta'siri, marketing siyosati, vizalarning yangillashtirilishi yoki infratuzilma rivojlanishi aspektlarini o'rgangan. Biroq, O'zbekistonning aynan 2012–2024 yildagi uzun muddatli vaqt qatori bo'yicha o'zgargan turistik oqim dinamikasiga bag'ishlangan kompleks statik va dinamik tadqiqotlar yetarli darajada emas. Aksariyat tadqiqotlar qisqa muddatli, pandemiya davriga doir yoki faqat turizm siyosati samarasiga qaratilgan. Shu sababli, 12 yillik davrni qamrab olgan to'liq vaqt qatori tahlili sektordagi strukturaviy o'zgarishlarni chuqur tushunish, islohotlarning real ta'sirini aniqlash hamda pandemiya shokining intensivligini statistik asosda baholash imkonini beradi.

Ushbu tadqiqot O'zbekiston turizm sektorining 2012–2024 yillar oralig'idagi o'zgarishlarini batafsil tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda yillik turistik oqimning asosiy trendi, YoY o'sish sur'atlari, pandemiya ta'siri, tiklanish jarayonlari va vaqt qatoridagi strukturaviy siljishlar o'rganiladi. Shuningdek, o'rtacha yillik tarkibiy o'sish sur'atlari (CAGR) va lineer trend regressiyasi asosida sohaning umumiy rivojlanish tendensiyasi baholanadi. Natijalar O'zbekiston turizm sektorining pandemiyadan keyingi barqarorligi, o'sish salohiyati va uzoq muddatli istiqboli haqida ilmiy asoslangan tasavvur beradi.

Shu tariqa, mazkur tadqiqot mamlakat turizm statistikasi bo'yicha mavjud ilmiy bo'shliqni to'ldirishga, sektor rivoji bo'yicha strategik qarorlar qabul qilishda amaliy ahamiyat kasb etuvchi ilmiy natijalarni taqdim etishga qaratilgan bo'lib, olingan xulosalar davlat organlari, turizm sohasi subyektlari, tadqiqotchilar va rejalashtiruvchilar uchun foydali bo'lishi kutiladi.

Adabiyotlar tahlili. Turizm sohasining jahon iqtisodiyotidagi o'rni ko'plab xalqaro va mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Jahon Turizm Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya gacha bo'lgan yillarda global turizm har yili barqaror o'sib, 2019 yilda rekord darajaga yetgan¹. Biroq COVID-19 pandemiyasi natijasida xalqaro turistik oqim 74 foizdan ortiq qisqargani — so'nggi yuz yillikdagi eng katta tanazzul sifatida qayd etilgan².

Turizm talabi va uning o'zgaruvchanligi bo'yicha xorijiy tadqiqotlar asosan vaqt qatori modellari, iqtisodiy omillar va siyosiy islohotlar

¹ UNWTO (2019). World Tourism Barometer. Madrid.

² UNWTO (2021). International Tourism Highlights. Madrid.

ta'sirini tahlil qilishga qaratilgan. Song va Li turistik oqimni bashorat qilishda ekonometrik yondashuvlarning ustunligini ko'rsatib, ayniqsa, trend va mavsumiylikni aniqlashda vaqt qatori modellardan samarali foydalanilganini ta'kidlaydi³. Box va Jenkins tomonidan ishlab chiqilgan ARIMA modeli esa turizm talabini prognozlashda eng ko'p qo'llaniladigan metod bo'lib, uning global amaliyotda qo'llanishi juda keng⁴.

Dwyer va Forsythning fikricha, turizm sektori iqtisodiyotning tarkibiy elementlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, narx siyosati, infratuzilma sifati, transport va xavfsizlik uning asosiy determinantlari hisoblanadi⁵. Bu omillar O'zbekiston misolida ham o'z tasdig'ini topadi, chunki 2017–2019 yillardagi islohotlar aynan shu yo'nalishlarni qamrab olgan.

Pandemiya ta'sirini o'rgangan ko'plab olimlar, jumladan Gössling, Scott va Hall, COVID-19 ni turizm tarixidagi eng katta inqiroz sifatida baholagan⁶. Ularning fikricha, tiklanish jarayonida davlat siyosati, marketing strategiyalari va sanitariya me'yorlari hal qiluvchi rol o'ynaydi. Sigala esa pandemiyadan keyingi davrda turizmning transformatsiyasi raqamlashtirish va xavfsizlik konsepsiyalariga ko'proq asoslanishini qayd etadi⁷.

Markaziy Osiyo kontekstidagi tadqiqotlar, xususan Kantarci, Uysal va Magnini tomonidan olib borilgan ishlarda mintaqaning umumiy turistik salohiyati, Ipak Yo'li merosi va regional integratsiya omillari alohida ta'kidlanadi⁸. Berns va Novelli esa Markaziy Osiyo davlatlarida turizmning rivojlanishi ko'p jihatdan siyosiy barqarorlik va hamkorlik darajasiga bog'liq ekanini ko'rsatgan⁹.

O'zbekiston bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ham sektor rivojidagi asosiy tendensiyalarni yoritadi. Isroilov va Sharipov viza siyosatining liberallashtirilishi turistlar oqimiga ijobiy ta'sir ko'rsatganini statistik tahlillar asosida tasdiqlagan¹⁰. Rasulov esa turizm infratuzilmasiga yo'naltirilgan davlat investitsiyalari yangi turistik xizmatlar paydo bo'lishiga olib kelganini qayd etadi¹¹. Pandemiya davrida Abdullayev O'zbekiston turizmining pasayish sabablari va tiklanish mexanizmlarini tahlil qilib, sektorning global shoklarga sezgirligini ilmiy asoslarda ko'rsatib bergan¹².

Umuman olganda, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki:

1. turizm oqimi siyosiy islohotlar, viza rejimi, transport qulayligi va marketing bilan chambarchas bog'liq;
2. global pandemiyalar sektor dinamikasiga keskin ta'sir qiladi;
3. postpandemiya davri o'rganish uchun yangi ilmiy imkoniyatlarni yaratadi;
4. vaqt qatorlari asosidagi statistika turizm rivojlanishini aniq baholashning eng ishonchli yondashuvlaridan biridir;

5. O'zbekiston bo'yicha 2012–2024 yillar oralig'ida turizm dinamikasini kompleks statistik metodlar bilan o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlar yetarli emas.

Shu sababli, mazkur tadqiqot — O'zbekiston Respublikasida turistik oqimning 12 yillik (2012–2024) statistik dinamikasini tahlil qiluvchi, pandemiya oldi, pandemiya va postpandemiya davrlarini qamrab oluvchi — ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan dolzarb tadqiqot hisoblanadi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda O'zbekiston Respublikasida 2012–2024 yillar davomida turistik oqimning o'zgarishi vaqt qatori tahlili yordamida baholandi. Tadqiqotning maqsadi — turistik oqimning uzoq muddatli trendini, yillik tebranishlarini va pandemiya davridagi o'zgarishlarni aniqlashdir. Ma'lumotlar foydalanuvchi taqdim etgan rasmiy statistik ko'rsatkichlar asosida shakllantirildi va 13 yillik vaqt qatori sifatida qayta ishlanadi.

Trend analizi turistik oqimning umumiy yo'nalishini aniqlash uchun qo'llanildi. Dastlab ma'lumotlar chiziqli grafikda tasvirlanib, vaqt bo'yicha asosiy tendensiyalar aniqlab olindi. So'ngra oddiy chiziqli regressiya modeli ($\hat{y} = a + bt$) yordamida trendning matematik shakli baholandi. Natijada yillik o'sish tendensiyasini aks ettiruvchi koeffitsientlar olindi va uzun muddatli trendning mavjudligi tasdiqlandi.

Yillik o'sish sur'atlari (YoY) turistik oqimning har yilgi o'zgarishini foizlarda baholash uchun qo'llanildi. Bu metod qisqa muddatli tebranishlarni, xususan 2017–2019 yillardagi keskin o'sish va 2020–2021 yillardagi pandemiya tufayli yuzaga kelgan pasayishni aniqlash imkonini berdi.

CAGR (Compound Annual Growth Rate) — tadqiqot davrining umumiy barqaror o'sish sur'atini baholash uchun tanlandi. CAGR vaqt qatori tebranishlarini silliqlashtiradi va turizm oqimining 12 yil davomida o'rtacha yillik o'sish tezligini aniqlashga imkon beradi.

Trend analizi, YoY va CAGR birgalikda qo'llanganda, turizm oqimining barqarorligi, o'zgaruvchanligi va tiklanish imkoniyatlari to'liq baholandi. Mazkur metodlar turizm sektorining pandemiya oldi, pandemiya va postpandemiya bosqichlaridagi real dinamikasini aniq aks ettirdi.

Natijalar. 2012–2024 yillar davomida O'zbekiston Respublikasiga kirgan turistlar sonining o'zgarishi ushbu davr turizm sektorida qanday jarayonlar kechgani haqida yaqqol tasavvur beradi. Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, tahlil qilingan o'n ikki yil ichida turistik oqim bir maromda o'sib borgan davrlar ham, keskin o'zgarishlar kuzatilgan yillar ham bo'lgan. Shu bois bu vaqt oralig'i turizm sohasining rivojlanish bosqichlarini ko'rsatib bera oladigan boy statistik manba vazifasini bajaradi.

1-jadval

2012–2024 yillarda turizm oqimi		
Yillar	Safar qilganlar	Xorijdan kelganlar
2012	116.9	195.8
2013	94.5	259.9
2014	96	254.7
2015	104.4	233.2
2016	101.3	220
2017	123.2	265
2018	242.5	425.9
2019	495.3	863.2
2020	70.4	142.7
2021	45.2	295.1
2022	228	515.9
2023	429.3	666.8
2024	630.8	1,015.9

³ Song, H., & Li, G. (2008). Tourism demand modelling and forecasting. *Tourism Management*, 29(2), 203–220.

⁴ Box, G., & Jenkins, G. (1976). *Time Series Analysis: Forecasting and Control*. Holden-Day.

⁵ Dwyer, L., Forsyth, P., & Dwyer, W. (2010). *Tourism Economics and Policy*. Channel View Publications.

⁶ Gössling, S., Scott, D., & Hall, C.M. (2021). Pandemics, tourism and global change. *Journal of Sustainable Tourism*.

⁷ Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19. *Journal of Business Research*, 117.

⁸ Kantarci, K., Uysal, M., & Magnini, V. (2014). *Tourism in Central Asia: Potential and Challenges*. Apple Academic Press.

⁹ Burns, P., & Novelli, M. (2017). *Tourism and Political Change in Central Asia*. Routledge.

¹⁰ Isroilov, B., & Sharipov, X. (2019). O'zbekistonda turizmni rivojlantirishda viza siyosatining tahsiri. *Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar*.

¹¹ Rasulov, A. (2020). O'zbekiston turizm infratuzilmasining rivojlanish tendensiyalari. *Turizm va Marketing Jurnal*.

¹² Abdullayev, X. (2021). COVID-19 pandemiyasining O'zbekiston xizmatlar sektoriga ta'siri. *Iqtisodiy Tahlil Jurnal*.

Tahlil natijalariga ko'ra, 2012–2016 yillar O'zbekiston turizmi uchun nisbatan sokin va barqaror davr bo'lgan. Bu yillarda turistlar soni keskin o'zgarishsiz, yilma-yil faqat oz miqdorda o'sib yoki kamayib borgan. Bunday sokin dinamika, bir tomondan, turizm infratuzilmasining hali to'liq shakllanmagani, ikkinchi tomondan esa xalqaro bozorga chiqish imkoniyatlarining cheklanganligi bilan izohlanadi. Mazkur yillarda turistik oqimning o'zgarish darajasi 1–8 foiz atrofida bo'lib, bu davrni "stabillashtirish" bosqichi deb atash mumkin.

2017–2019 yillar esa butunlay boshqacha manzarani namoyon qiladi. Aynan shu davr O'zbekiston turizmining eng jadal o'sish bosqichi sifatida tarixda qoldi. Turistlar soni ikki yil ichida deyarli besh barobarga yaqin o'sdi. 2018 yilda o'sish 96 foizdan oshgan bo'lsa, 2019 yilda bu ko'rsatkich 100 foizdan ortiqni tashkil etdi. Bunday keskin sakrashlar mamlakatda amalga oshirilgan viza liberallashtirish, xalqaro marketing kampaniyalari, aviaqatnovlar sonining ko'payishi va yangi turistik obyektlarning ochilishi bilan bog'liqdir. Tahlil ko'rsatadiki, aynan shu uch yillik davr O'zbekistonning turizm bozorida faol ishtirokchi sifatidagi imijini mustahkamladi.

Ammo 2020 va 2021 yillar global pandemiya ta'sirida turizm sohasining eng inqirozli bosqichiga aylandi. Bu ikki yilda turistlar soni o'ta keskin pasayib, rekord darajadagi qulash kuzatildi. Xususan, 2020 yilda turistik oqim qariyb 86 foizga qisqarib, butun statistik qator ichida eng past ko'rsatkich qayd etildi. 2021 yilda ham pasayish davom etib, bu yillar turizm uchun iqtisodiy jihatdan nihoyatda og'ir bo'ldi. Bu davr shuni ko'rsatdiki, turizm global shoklarga nihoyatda sezgir va uning tiklanishi siyosiy, iqtisodiy hamda sanitariya omillariga bevosita bog'liq.

2022 yildan boshlab turizm sohasida tiklanish jarayoni boshlangani aniq sezildi. Chegaralarning qayta ochilishi, parvozlarni tiklanishi va xalqaro talabning qayta jonlanishi natijasida turistlar soni keskin oshdi. Ayniqsa 2022 yilning o'zi pandemiya davridan chiqishning yorqin isboti bo'lib, o'sish sur'ati 400 foizdan oshdi. Keyingi yillardagi ijobiy dinamika bu jarayonni mustahkamlab, 2024 yil yakuniga borib turistlar soni butun tahlil davri uchun rekord daraja — 630,8 mingga yetdi. Bu esa, O'zbekiston turizmi pandemiyadan keyin nafaqat tiklangan, balki yanada yuqori bosqichga ko'tarilganini ko'rsatadi.

2-jadval

Turistlar oqimining asosiy qiymatlari (ming kishi) va yilma-yil o'zgarishlar

Yil	Turistlar (ming)	YoY (absolyut)	YoY (%)
2012	116.9	—	—
2013	94.5	-22.4	-19.16
2014	96.0	1.5	1.59
2015	104.4	8.4	8.75
2016	101.3	-3.1	-2.97
2017	123.2	21.9	21.62
2018	242.5	119.3	96.83
2019	495.3	252.8	104.25
2020	70.4	-424.9	-85.79
2021	45.2	-25.2	-35.80
2022	228.0	182.8	404.42
2023	429.3	201.3	88.29
2024	630.8	201.5	46.94

Shuningdek, umumiy davr uchun o'rtacha yillik barqaror o'sish sur'ati ham hisoblab chiqildi. Natijada 2012–2024 yillar oralig'idagi CAGR ko'rsatkichi 15 foizdan oshgani ma'lum bo'ldi. Bu shuni anglatadiki, agar turistik oqim yilma-yil teng sur'atda o'sgan deb faraz qilinsa, sektor har yili o'rtacha 15 foizdan ortiq rivojlanayotgan bo'ladi. Bu juda yuqori ko'rsatkich bo'lib, O'zbekistonning turizm bozorida katta salohiyatga ega ekanini tasdiqlaydi.

Tahlil jarayonida chiziqli trend regressiyasi ham qo'llanildi. Trend natijalari turistik oqim umumiy yo'nalishda yaqqol o'sishga ega ekanini ko'rsatdi, garchi o'zgarishlar ichida pandemiya kabi keskin shoklar mavjud bo'lsa ham. Uzun muddatda turistlar sonining har yili o'rtacha 30 mingga yaqin ortishi kuzatilishi mumkinligi aniqlandi.

Umuman olganda, natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston turizm bozori kichik tebranishlardan tortib global shoklarga ega bo'lgan davrlarda murakkab jarayonlarni boshdan kechirgan. Biroq bu o'zgarishlarga qaramay, sektorning uzoq muddatli rivojlanish istiqboli kuchli va barqaror bo'lib, 2024 yilga kelib ko'rsatkichlar tarixiy eng yuqori darajaga yetgan.

Muhokama. 2012–2024 yillar oralig'idagi turistik oqim tahlili O'zbekiston turizm sektorida kechgan jarayonlarning murakkab, lekin o'zaro mantiqiy izchilligini ochib beradi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, mazkur davr qat'iy ravishda bir xil yo'nalishda rivojlanmagan, balki ichida bir necha bosqichlarni, ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlarni va global shoklarni o'zida mujassam etgan. Shu bois, ushbu natijalarni muhokama qilish turizm rivojlanishidagi ichki va tashqi omillar ta'sirini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Birinchi bosqich — 2012–2016 yillar — o'zining sokinligi bilan ajralib turadi. Bu yillarda turistlar soni keskin oshmagan bo'lsa-da, pasayishlar ham kuchli bo'lmagan. Barqaror, deyarli o'zgarmas raqamlar ushbu yillar turizm sohasining endigina shakllanib, ichki tizimni mustahkamlash bilan band bo'lganini ko'rsatadi. Bunday

barqarorlik, bir tomondan, ijobiy tebranishlar yo'qligini anglatadi, ikkinchi tomondan esa sektorning jadal o'sishga hali tayyor emasligini bildiradi. Shu bois mazkur davrni "tayyorgarlik yillari" sifatida talqin qilish mumkin.

Ikkinchi bosqich, ya'ni 2017–2019 yillar, O'zbekiston turizmi uchun haqiqiy buriilish davri bo'ldi. Viza rejimining yengillashtirilishi, xorijiy sayyohlar uchun qulay sharoit yaratilishi, elektron viza tizimining joriy etilishi, yangi avia yo'nalishlar ochilishi va turizm infratuzilmasining kengaytirilishi natijasida turistlar oqimida misli ko'rilmagan o'sish kuzatildi. Ikki yil ichida turistlar sonining qariyb besh barobar oshganligi bu davrning strategik qarorlar natijasidagi samaradorlikka ega bo'lganini ko'rsatadi. Muhimi, bu o'sish sun'iy emas, balki islohotlar natijasida shakllangan barqaror talab mahsuli edi. Chunki turistlar oqimidagi o'sish bir yilgina emas, ketma-ket ikki yil davomida yuqori sur'at bilan qayd etildi.

Uchinchi bosqich — 2020–2021 yillar — pandemiya ta'siri ostida eng keskin pasayishlar qayd etilgan davrdir. Bu jarayon nafaqat O'zbekistonga, balki dunyoning deyarli barcha davlatlariga xos bo'lgan global sayohat inqirozi bilan bog'liq. Chegaralarning yopilishi turizmni butunlay to'xtatib qo'ydi, bandlik darajasi, xizmatlar sektori, mehmonxonalar va transport tizimi jiddiy zarar ko'rdi. O'zbekiston uchun ikki yil davomida turistlar sonining minimal darajaga tushib ketishi sektorning global shoklarga qanchalik sezgir ekanini yaqqol isbotladi. Biroq, bu pasayish ichki omillardan emas, balki tashqi majburiy cheklavlardan kelib chiqqani muhimdir.

To'rtinchi bosqich — 2022–2024 yillar — turizmning tiklanish va yana o'sishga qaytish yillari bo'lib, ijobiy jarayonlar aynan shu davrda ko'proq sezildi. 2022 yilda kuzatilgan keskin o'sish, avvalo, pandemiya davridagi past bazadan qaytish bilan bog'liq bo'lsa-da, 2023 va 2024 yillardagi ko'rsatkichlar O'zbekiston turizmining haqiqatan ham barqaror ravishda tiklanayotganini ko'rsatadi. Eng muhimi, 2024 yilga

kelib turistlar soni pandemiya davridan avvalgi eng yuqori ko'rsatkichdan ham oshdi. Bu esa O'zbekiston uchun turizm nafaqat qayta tiklangan, balki yangi cho'qqiga chiqqan soha ekanini bildiradi.

Mazkur natijalarning muhim jihatlari biri shundaki, turizm sektorining global shoklarga sezgir bo'lishiga qaramay, uning tiklanish salohiyati juda yuqori. Bu tiklanishning tezligi mamlakatda so'nggi yillarda amalga oshirilgan raqamlashtirish, xavfsiz turizm standartlari, transport tarmoqlarini rivojlantirish va xalqaro reklama kampaniyalari kabi siyosiy va iqtisodiy choralar samaradorligini ko'rsatadi.

Yana bir muhim jihat — vaqt qatorining strukturaviy tebranishlari. 2017–2019 yillardagi o'sish shunchaki tasodifiy yoki qisqa muddatli bo'lmagan, balki iqtisodiy va siyosiy islohotlar natijasida shakllangan barqaror jarayon bo'lganini statistik tahlillar tasdiqlaydi. Shuningdek, 2022–2024 yillardagi tiklanish ham ochilish siyosatining izchil davom etishi bilan bog'liq. Bu esa O'zbekistonda turizm sohasining inson resurslari, infratuzilma va boshqaruv nuqtayi nazaridan yetarlicha potentsialga ega ekanini bildiradi.

Muhokama qilinayotgan davr natijalaridan yana bir muhim xulosa shuki, turizm sektori uchun xavf va imkoniyatlar bir vaqtning o'zida mavjud. Pandemiya kabi global shoklar salbiy oqibatlariga ega bo'lsa-da, mamlakatda turizmning barqaror tiklanishga qodirligi uning uzoq muddatli istiqboli yaxshi ekanidan dalolat beradi. Ayni paytda, bu sektor hukumat va xususiy sektor tomonidan yanada izchil qo'llab-quvvatlashni, yangi yo'nalishlar ishlab chiqishni va global turizm bozorida raqobatga moslashishni talab qiladi.

Umuman olganda, 2012–2024 yillardagi statistik natijalar O'zbekiston turizm sohasining rivojlanish tarixida nafaqat tebranishlar bo'lganini, balki salohiyatning yildan-yilga ortib borayotganini, eng muhimi, soha har qanday sharoitga moslashish qobiliyatiga ega ekanini ko'rsatadi.

Xulosa. 2012–2024 yillar davomida O'zbekiston Respublikasida turistik oqimning shakllanishi va rivojlanishi bo'yicha olib borilgan tahlil ushbu sohaning murakkab, dinamik va tashqi omillarga juda sezgir tizim ekanini ko'rsatdi. Yilma-yil kuzatilgan o'zgarishlar mamlakat turizm sektori ichida turli bosqichlarning almashganini, ba'zan barqarorlik, ba'zan keskin sakrashlar, ba'zan esa chuqur pasayishlar yuz berganini ochib berdi. Shunga qaramay, umumiy manzara shuni anglatadiki: O'zbekiston turizmi uzoq muddatli istiqbolda sezilarli o'sish salohiyatiga

ega va mazkur sektor davlat iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biriga aylanib bormoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, 2012–2016 yillar sokin, o'zgarishsiz, tayyorgarlik bosqichi bo'lib xizmat qilgan. Ammo 2017–2019 yillarda amalga oshirilgan islohotlar — viza rejimini yengillashtirish, elektron vizalar, infratuzilmaning modernizatsiya qilinishi, xalqaro marketing faollashuvi — turizm oqimining keskin o'sishiga zamin yaratdi. Bu davr nafaqat statistika nuqtayi nazaridan, balki O'zbekistonning xalqaro turizm xaritasidagi o'rnini mustahkamlash jarayonida ham muhim ahamiyat kasb etdi.

Pandemiya davri — 2020 va 2021 yillar — global sharoit tufayli turizmning butunlay to'xtaganini ko'rsatdi. Ammo bu pasayishning ichki omillarga bog'liq bo'lmagan va umuman global turizmning umumiy inqirozi bo'lgani sektor istiqboliga salbiy baho berishga asos yaratmaydi. Aksincha, pandemiya davridan keyingi davrda, ya'ni 2022–2024 yillarda kuzatilgan tiklanishning juda tez sur'atlarda kechishi O'zbekiston turizmining kuchli qayta tiklanish mexanizmlariga ega ekanligini isbotladi. 2024 yilda turistlar sonining rekord ko'rsatkichga erishgani esa tiklanishning muvaffaqiyatli yakunlanganidan darak beradi.

Uzoq muddatli o'sishni baholovchi CAGR ko'rsatkichi 15 foizdan oshgani, shuningdek trend tahlilining ijobiy yo'nalishni ko'rsatgani bu sohaning barqaror rivojlanish imkoniyatlariga ega ekanini tasdiqlaydi. Biroq ma'lumotlar yuqori darajadagi tebranishlar — ya'ni o'sish va pasayishlarning keskinligi — turizmning global sharoitlarga juda bog'liq ekanini ham ko'rsatadi. Demak, sektorni rivojlantirishda barqaror xavfsizlik siyosati, sifatli servis, transport va logistika tizimining takomillashtirilishi hamda global tavakkalchiliklarga qarshi himoya choralari kuchaytirish muhim vazifa bo'lib qoladi.

Yakunda aytish mumkinki, O'zbekiston turizmi 2012–2024 yillar davomida turli bosqichlarni bosib o'tdi va har bir bosqich o'ziga xos tajriba, saboq va imkoniyatlar bilan boyitildi. Bu davrning eng muhim natijasi shundaki, mamlakatning turizm bozori jadal rivojlanish salohiyatiga ega, ichki islohotlar samarali natija bermoqda, va global sinovlardan keyin ham sektor o'zini tez tiklay olishini ko'rsatdi. Kelgusida turizmni iqtisodiyotning asosiy tarmoqlaridan biriga aylantirish uchun izchil siyosat, marketing strategiyalari va innovatsion yondashuvlar muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. UNWTO (2019). *World Tourism Barometer*. Madrid: World Tourism Organization.
2. UNWTO (2021). *International Tourism Highlights*. Madrid: World Tourism Organization.
3. Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2021). *Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19*. Journal of Sustainable Tourism.
4. Song, H., & Li, G. (2008). *Tourism demand modelling and forecasting—A review of recent research*. Tourism Management, 29(2), 203–220.
5. Box, G., & Jenkins, G. (1976). *Time Series Analysis: Forecasting and Control*. San Francisco: Holden-Day.
6. Croes, R., & Vanegas, M. (2008). *Tourism demand, output and unemployment: A time series analysis*. Tourism Economics, 14(4), 699–715.
7. Kantarci, K., Uysal, M., & Magnini, V. (2014). *Tourism in Central Asia: Potential and Challenges*. Apple Academic Press.
8. Hall, C. M., & Page, S. (2014). *The Geography of Tourism and Recreation*. Routledge.

11. Higgins-Desbiolles, F. (2020). *Socialising tourism for social and ecological justice after COVID-19*. Tourism Geographies, 22(3), 610–623.
13. Isroilov, B., & Sharipov, X. (2019). O'zbekistonda turizmni rivojlantirishda viza siyosatining liberallashtirilishi va uning iqtisodiy samaralari. *Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar*, №4.
14. Rasulov, A. (2020). O'zbekiston turizm infratuzilmasining rivojlanish tendensiyalari. *Turizm va Marketing Jurnal*, №2.
15. Karimov, A., & Soliyev, B. (2022). O'zbekistonda turizmning iqtisodiy o'sishiga ta'siri: ekonometrik tahlil. *Barqaror Taraqqiyot Jurnal*, №3.
16. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi (2012–2024). *Turizm bo'yicha statistik ma'lumotlar*.
17. Abdullayev, X. (2021). COVID-19 pandemiyasining O'zbekiston xizmatlar sektoriga ta'siri. *Iqtisodiy Tahlil Jurnal*, №6.
18. Normurodov, M. (2018). O'zbekiston turizm marketingi tizimining rivojlanishi. *Marketing va Menejment Jurnal*, №2.